

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR(S)

Tapani Iivanainen

TITLE

Havaintoja eteläsaamen possessiivi- ja suhdemuodoista

YEAR

2026

CITATION

Iivanainen, T. (2026). Havaintoja eteläsaamen possessiivi- ja suhdemuodoista. *Virittäjä*, 130, 115–124. <https://doi.org/10.23982/vir.180019>

VERSION

Author accepted manuscript

Havaintoja eteläsaamen possessiivi- ja suhdemuodoista

Tapani Iivanainen

tapani.a.iivanainen@utu.fi

Tämä on rinnakkaistalenne *Virittäjässä* 130 (1) s. 115–124 julkaistusta kirjoituksesta. Kirjoitus on luettavissa tilausmaksua vastaan osoitteessa <https://journal.fi/virittaja/article/view/180019> (<https://doi.org/10.23982/vir.180019>) ja ilmaiseksi vuosi ilmestymisen jälkeen.

Tässä havaintokirjoituksessa esittelen eteläsaamen kielen possessiivisuffikseja ja eräitä niihin vertautuvia rakenteita, joita kutsun Knut Bergslandia (1982, 1994) jäljitellen suhdemuodoiksi. Kirjoitus perustuu pro gradu -tutkielmaani (Iivanainen 2025).

Johdanto

Possessiivisuffiksit ovat uralilaisissa kielissä varsin yleinen morfologinen kategoria. Niitä esiintyy uralilaisen sukupuun kaikissa haaroissa, ja niiden arvellaan olevan kielikunnan alkuperäisin tapa ilmaista omistajuussuhteita. Possessiivisuffiksit ovat ilmeisesti syntyneet samasta kielellisestä aineksestä kuin pronominit ja verbien persoonapäätteet, mutta tämä näyttää tapahtuneen jo kantauralia edeltäneenä aikana (Hakulinen 1979).

Itämerensuomi ja saame ovat kielikunnan ainoat haarat, joissa possessiivisuffiksien asema on huomattavasti marginalisoitunut. Joistain kielistä possessiivisuffiksit ovat muutamia rudimentteja lukuun ottamatta hävinneet kokonaan, joissain ne esiintyvät vain kiteytyneiksi katsottavissa ilmauksissa (esim. Janda, Laakso, Metslang 2022; Laakso 2022: 245–246). Suomessa possessiivisuffiksit ovat yleiskielessä tavallisia ja usein pakollisiakin, mutta arkisessa puheessa ne ovat harvinaistuneet (esim. Kangasmaa-Minn 1986; Paunonen 1995; Norblad 2022). Itämerensuomalaisten kielten joukossa possessiivisuffiksit näyttävät silti esiintyvän yleisimmin suomessa. Esimerkiksi virosta ne ovat jääneet kokonaan pois ja vepsässä niitä tavataan lähinnä refleksiivisissä omistusrakenteissa refleksiivipronominiin liittyneenä sekä joidenkin, etupäässä perheenjäseniä tai sukulaisia tarkoittavien sanojen yhteydessä (Kok 2024).

Possessiivisuffiksien asema saamelaiskielissä ei vaikuta olevan kovin suosittu tutkimuskohde. Pohjoissaamen osalta aihetta käsitelleet Janda ja Antonsen (2016) toteavat, että possessiivisuffiksit ovat väistyvä morfologinen kategoria, jonka analyttiset omistusrakenteet ovat korvaamassa ja suurilta osin jo korvanneet. Muissa saamelaiskielissä possessiivisuffiksit mainitaan kieliopissa, mutta laajempaa tutkimusta niiden käyttöiheydestä tai -tavoista on vaikea löytää. Eteläsaamessa

possessiivisuffiksit joka tapauksessa ovat ilmeisesti jo pidempään olleet samalla polulla kuin pohjoissaamassa ja vaikuttavat nykykielessä asettuneen samantapaiseen asemaan kuin edellä mainitussa vepsässä. Possessiivisuffiksien rinnalla esiintyy sangen erikoinen kieliopillinen kategoria, jota Bergsland (1982, 1994) kutsuu nimellä *fordholdsformer* ('suhdemuodot'). Etymologisesti kyse on kahdesta täysin erillisestä ilmiöstä, mutta nykykielessä possessiivimuodot ja suhdemuodot näyttävät joissain yhteyksissä esiintyvän toistensa vaihtoehtoina. Viimeksi mainitut on joissain kieliopin kuvauksissa ja sanakirjoissa jopa tulkittu possessiivimuodoiksi (Lagercrantz 1923: 91–92; Antonsen, Trosterud, Kappfjell, Jåma, Bergström & Fjellheim 2022). Suhdemuotoja on aiemmin tutkinut etenkin Ylikoski (2018).

Aloitan kirjoituksen esittelemällä possessiivimuodot ja suhdemuodot ja selventämällä käyttämiäni nimityksiä. Tämän jälkeen esitän sekä possessiivi- että suhdemuotojen konkreettista käyttöä eteläsaamenkielisissä teksteissä. Lopuksi selvitan, mitä yhteistä muodoilla lopulta on ja miksi yhtä tavataan kieliaineistoissa enemmän kuin toista.

Eteläsaamen possessiivi- ja suhdemuodot

Eteläsaame on eteläisin ja läntisin saamelaiskieli ja samalla koko uralilaisen kielikunnan läntisin kieli. Kieltä puhutaan Norjassa ja Ruotsissa, ja puhujia sillä on noin 300–500. Kieli on muoto- ja lauseopillisesti kiinnostava monellakin tapaa. Muista saamelaiskielistä poiketen siinä ei esiinny lainkaan astevaihtelua, mutta sanojen taivutuksen laukaisemat vokaalivaihtelut ovat sangen moninaisia. Eteläsaame on omaksunut paljon piirteitä ympäröivistä skandinaavisista kielistä, mutta toisaalta se on säilyttänyt joitain uralilaisia arkaismeja monia lähialueella puhuttavia sukulaisiaan paremmin. Esimerkkeinä vanhakantaisista piirteistä mainittakoon SOV-sanajärjestys sekä *m*-tunnuksellinen akkusatiivi, joka on säilynyt erillään *n*-tunnuksellisesta genetiivistä. Edempänä käsittelemäni suhdemuodot saattavat nekin olla jäänteitä kantauraliin palautuvan suffiksin muinaisesta käytöstä. (Ylikoski 2018, 2022; Söder 2023.)

Käytän tässä tekstissä nimitystä possessiivimuodot tarkoittamaan kiteytyneinä hahmottuvia ilmaisuja, jotka muodostuvat substantiivista ja siihen liittyneestä possessiivisuffiksista. Possessiivisuffiksit eivät eteläsaamassa ole produktiivinen morfologinen kategoria, mutta niitä kuitenkin yhä tavataan kielessä. Yleisimmin possessiivisuffiksit liittyvät sukulaissanoihin, jolloin muodot *maaneme* 'lapseni', *tjædtjedh* 'äitisi' ja *aehtjemse* 'isänsä' hahmottuvat kiteytyneitä taivutusmuotoina. Todettakoon, että tällaisetkin muodot näyttävät olevan kielessä harvinaisia. Etenkin raamatunkäännöksissä niitä kyllä tavataan, mutta genetiivimuotoisesta omistajasta ja nominatiivimuotoisesta omistettavasta koostuvat analyttiset muodot (*mov maana* 'minun lapseni', *dov tjidjtje* 'sinun äitisi' ja *dan maana*

'hänen lapsensa ') näyttäytyvät tavallisimpana ilmaisutapana. Perhe- ja sukulaissanaston ulkopuolella tällaiset muodot lienevät yksinomaisia. (Esim. Ylikoski 2018; Söder 2023.)

Kun omistus on luonteeltaan refleksiivistä, eli lauseen subjekti on sama kuin omistusrakenteen omistaja, turvaututaan refleksiivipronominiin *jijtje* 'itse', joka on suomen vastaavan sanan *itse* etymologinen vastine. Tällöin *jijtje* taipuu persoonan mukaan, toisin sanoen sen perään liitetään possessiivisuffiksi.

- (1) *Ohtsedidie* *dellie* *jijtjedh* *gærjide*.
ottaa.IMP.PL sitten REFL.GEN.PXSG2 kirja.PL.AKK

'Ottakaapa sitten **kirjanne** esille.' (Magga ja Magga 2012, 55.)

Suhdemuodot vaatinevat possessiivimuotoja perusteellisemmän esittelyn. Kyseessä nimittäin on eräänlainen eteläsaamelainen erikoisuus, jolle on hankala löytää vertailukohtia muualta – luulajan- ja piitimensaamesta tavatut vastineet ovat ilmeisesti joko äärimmäisen harvinaisia tai jääneet kokonaan historiaan. Suhdemuodot muodostetaan liittämällä substantiiviin, useimmiten perheenjäsentä tai sukulaista tarkoittavaan sanaan, komparatiivin suffiksi *-be/-åbpoe* tai harvemmin superlatiivin suffiksi *-mes/-ommes*. Ensin mainittu on suomen komparatiivin suffiksin *-mpi* etymologinen vastine. (Bergsland 1946; Ylikoski 2018.)

Suhdemuotojen nimittäminen komparatiiviseksi olisi kuitenkin harhaanjohtavaa. Vaikka käytetty suffiksi on etymologisesti sama, ovat suhdemuodot ja adjektiivien komparaatio nykykielessä selvästi erillisiä ilmiöitä. Komparaation sijasta suhdemuotojen käyttö on samastettu possessiivimuotojen käyttöön. Usein tuntuukin luontevalta kääntää suhdemuodot suomen possessiivisuffikseja hyödyntäen. Esimerkiksi:

- (2) *Daktaråbpoe* *darjoeji* *guktie* *tjijtjebe* *jeehti*.
tytär.åbpoe tehdä.PRET.SG3 kuten äiti.be sanoa.PRET.SG3

'**Tytär** teki kuten [hänen] **äitinsä** sanoi.' (Bergsland 1982, 107; 1994, 110; Magga ja Magga 2012, 50.)

- (3) *Geir Dybwad jìh gàmmebe hæhtjoem áestiejin mietsken.*
Geir Dybwad ja vaimo.be mökki.AKK ostaa.PRET.PL3 elokuu.GEN
dæjman.
viime.vuonna
'Geir Dybwad ja [hänen] **vaimonsa** ostivat mökin viime vuoden
elokuussa.' (SIKOR 2021.)

Kuten edellä mainitsin, joskus suhdemuotoja on jopa tarkasteltu possessiivimuotoina. Esimerkiksi Tromssan yliopiston SIKOR-korpuksessa (2021) ja *Nedtedigibaahkoe*-verkkosanakirjassa (Antonsen ym. 2022) *be*-suffiksilliset muodot on merkitty säännönmukaisesti yksikön kolmannen persoonan possessiivimuodoiksi. Toisaalta kolmitavuisiin sanoihin liittyvää *åbpoe*-suffiksia ei kohdella samalla tavalla, kuten ei myöskään niin sanottuja superlatiivisia *mes/ommes*-muotoja.

Suhdemuotojen samastaminen possessiivimuotoihin ei ole aivan ongelmatonta. Ensinnäkin possessiivisuffiksit asettuvat saamelaiskielissä aina sijapäätteiden jälkeiseen asemaan, mutta suhdemuotojen taivutuksessa *-be/-åbpoe* ja *-mes/-ommes* edeltävät sijapäätteitä. Tämän lisäksi Ylikoski (2018: 42) esittää sanoista *bööse* 'poika' ja *vielle* 'veli' muodostetut suhdemuodot *böösebadtje* ja *viellebadtje*, joissa *be*-tunnuksen jälkeisessä asemassa nähdään deminutiivinen johdinsuffiksi *-dtje*, vaikka saamelaiskielten nimitystaivutuksessa deminutiivisuffiksit vaikuttavat aina asettuvan taivutus-päätteiden edelle. Suhdemuodot rinnastuvatkin Ylikosken (2018: 18) mukaan johdettuihin substantiiveihin, jotka ainakin teoriassa taipuvat kantasanojensa tapaan yksikössä, monikossa ja kaikissa sijamuodoissa. Kielioppikuvauksissa käsitykset vaihtelevat: Bergsland (1982, 1994) näkee suhdemuodot johdoksina, kun taas Magga ja Magga (2012) pitävät niitä taivutusmuotoina. Molemmat kuitenkin esittävät muodot possessiivisuffikseista tai possessiivimuodoista erillisenä luokkana.

Joskus suhdemuotojen taas on nähty ilmaisevan määräisyyttä, ja käänöksissä ne toisinaan näyttävätkin vastaavan skandinaavisten kielten määräisiä muotoja (Ylikoski 2018: 35–36). Tämäkään tulkinta ei kuitenkaan ole ongelmaton. Eteläsaamessa on nimittäin varsin vakiintunut tapa ilmaista määräisyyttä demonstratiivipronominilla *dihte*. Käyttö muistuttaa puhe-suomen *se*-pronominin käyttöä, mutta vaikuttaa olevan huomattavasti laajemmalle levinnyttä. Kieliopeissa demonstratiiveja ei ole kuvattu artikkeleiksi, mutta käytännössä ne vaikuttavat toimivan tällaisessa funktiossa hyvinkin taajaan (Ylikoski 2018: 12–13). Ei liene mahdotonta, että valtakieli olisi vaikuttanut suhdemuotojen käyttöön siten, että ne joillekin kielenkäyttäjille hahmottuvat luontevina vastineina norjan ja ruotsin määräisille muodoille. Edellä mainittu demonstratiivien artikkelimainen käyttö kuitenkin johtaa miettimään, jääkö suhdemuodoille tilaa toimia vastaavanlaisessa funktiossa. Tulkintaa mutkistaa sekin,

että demonstratiivit voivat viitata suhdemuotoihin siinä missä muihinkin substantiiveihin, joten vaikkapa sellainen muoto kuin *dihthe maanebe* '(se) lapsi' on aivan mahdollinen. (Ylikoski 2018, 2020.)

Mikäli suhdemuodot eivät ole possessiivisia eivätkä komparatiivisia, mitä ne sitten mahtavat olla? Ylikoski (2018: 46–61) on ehdottanut, että muotojen taustalla olisi uralilaisen **mpV*-suffiksin vanha, komparatiivista funktiota edeltävä käyttö. Sekä saamessa että suomessa suffiksi esiintyy komparatiivisessa käytössä, minkä lisäksi samaan yhteyteen, siis vanhaan **mpV*-suffiksiin palautuvaksi, on luettu myös unkarin komparatiivin tunnus *-bb*. Myös tundranenetsistä on tavattu suffiksin mahdollinen perillinen, joka kuitenkin toimii komparatiivisen sijaan moderatiivisessa funktiossa (*səwa* 'hyvä', *səwa-mpoy*° 'melko hyvä') (Ylikoski 2018: 49). Muista etymologisista vastineista poikkeavassa käyttötarkoituksessa ei ole mitään kummallista, sillä komparatiivia ei ole pidetty uralilaiseen kantakieleen palautuvana piirteenä. Jos suffiksi **-mpV* kuitenkin on kantaauralilainen, kuten arvellaan, on sillä täytynyt olla muinaisissa kielimuodoissa toisenlainen funktio. On hyvä pitää mielessä, että erilliset komparatiivimuodot eivät ole maailman kielissä ylettömän tavallisia, mutta eurooppalaisissa kielissä niitä tavataan melko paljon (Ylikoski 2018: 53). Voidaan siis arvella ympäröivien kielten vaikuttaneen itämerensuomeen, saamelaiskieliin ja unkariin myös siten, että vanha uralilainen suffiksi on kehittynyt näissä kielissä komparaation ilmaisimeksi.

Mikä kyseisen suffiksin alkuperäinen käyttötarkoitus sitten voisi olla? Ylikoski (2018: 46–61) ehdottaa kontrastiivisuuden ilmaisemista. Tällaisesta käytöstä voi löytää joitain jäänteitä myös suomesta. Sellaiset sanat kuin *kumpi*, *jompikumpi*, *jompi* ja *sempi* (joista kahta viimeistä tavataan ainakin vanhassa kirjakielessä) kyllä sisältävät suffiksin *-mpi*, mutta merkitystä tuskin voidaan tässä käyttöyhteydessä luonnehtia komparatiiviseksi. Pikemminkin kyse on kontrastiivisuudesta: jokin asia nostetaan esiin toisten asioiden joukosta. Näin ollen myös eteläsaamen ilmaisun *tjiddtjebe* 'äiti' voisi ajatella tarkoittavan pohjimmiltaan tai alkujaan jotain sellaista kuin 'se, joka on äiti (suhteessa X:ään)' (Ylikoski 2018: 44). Tällä logiikalla aiemman esimerkin *Geir Dybwad jih gämmebe* olisi 'Geir Dybwad ja [se, joka suhteessa häneen on] vaimo'. Sekä Bergslandin (1982: 107; 1994: 110) että Maggan ja Maggan (2012: 50) antaman esimerkkilauseen *Dellie tjiddtjebasse jeehti* 'Sitten [hän] sanoi äidilleen' yhteydessä tarkennetaankin, että lauseen *tjiddtjebe* (illatiivimuodossa *tjiddtjebasse*) voi olla joko mainitun tytön oma tai jonkun toisen ihmisen äiti. Superlatiivinen muoto *-mes/-ommes* puolestaan korostaisi mainitun ihmisen roolia ryhmässä (esimerkiksi perheessä), jolloin *tjiddtjemes* voisi olla 'äiti (useammalle kuin yhdelle)' tai 'se, joka mainitussa joukossa on äiti' (Bergsland 1982: 108; 1994: 110; Magga & Magga 2012: 50). Ylikoski (2018: 34) kuitenkin huomauttaa, että muotojen käyttötarkoitukset eivät ole näin selvärajaisia, vaan että *be*-tunnuksellista suhdemuotoa *tjiddtjebe* käytetään joskus viittaamaan myös useamman kuin yhden lapsen äitiin.

Vaikka suhdemuodot vaikuttavat uralilaisessa kontekstissa erikoisilta, nekään tuskin ovat maailman kielissä aivan uniikkeja. Ylikoski (2018) hakee muodoille vertailukohtia itäisessä Aasiassa puhuttavista tunguusikielistä, joissa yhtä ja samaa suffiksia käytetään sekä vertailevissa rakenteissa adjektiivin liittyneenä että kontrastiivisissa rakenteissa substantiiviin, esimerkiksi perheenjäsentä tai jonkin kansallisuuden edustajaa tarkoittavan sanan yhteydessä. Eteläsaamen *be/åbpoe*-suffiksin käyttö vaikuttaa varsin samanlaiselta.

Possessiivi- ja suhdemuotojen käyttö teksteissä

Tarkastelin pro gradu -tutkielmassani (Iivanainen 2025) sitä, kuinka paljon eteläsaamenkielisissä teksteissä esiintyy possessiivi- ja suhdemuotoja ja sitä, millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä muotojen käytössä on. Aineistoni ei ollut kovinkaan laaja, mutta possessiivimuotojen vähäisyyttä on silti pidettävä silmiinpistäväenä. Niitä esiintyy SIKOR-korpuksesta (2021) eritoten uskonnollisissa teksteissä ja kaunokirjallisuudessa, mutta kaiken kaikkiaan suhdemuodot ovat aineistossa yleisempiä. Suhdemuotoja esiintyi noin kahden miljoonan saneen korpuksesta 1549, possessiivimuotoja 552.

Kokonaisista teksteistä possessiivimuotoja oli varsin hankala löytää. Lopulta tarkastelemistani kahdeksasta eri tekstilajeja edustavasta kirjoituksesta kolme sisälsi possessiivimuotoja ja kuusi suhdemuotoja. Vain yksi sisälsi molempia, nimittäin Markuksen evankeliumin vuoden 2018 eteläsaamenkielinen käännös, joka myös oli teksteistä selvästi laajin. Jotkut tähän kirjoitukseen valikoimani esimerkit ovat peräisin tarkastelemistani kokonaisista teksteistä, toiset SIKOR-korpuksesta.

Sekä possessiivi- että suhdemuotoja muodostetaan odotuksenmukaisesti lähinnä perhe- ja sukulaissanoista. Possessiivimuotoja on aineistossa muodostettu seuraavista sanoista: *aehtjie* 'isä', *maana* 'lapsi', *niejte* 'tyttö', *tjiddjie* 'äiti', *vielle* 'veli', *Jupmele* 'Jumala', *åejvie* 'johtaja' ja *sijjie* 'paikka'. Suhdemuotoja taas on muodostettu seuraavista sanoista: *aahka* 'isoäiti, vanha nainen', *aahkove* 'isoäidin lapsenlapsi', *aehtjie* 'isä', *geelle* 'aviomies', *gåmma* 'vaimo', *daktere* 'tytär', *seasa* 'täti (isän sisko)', *tjiddjie* 'äiti', *vielle* 'veli', ja *vijve* 'vävy'.

Possessiivimuodot kattavat siis yksikön ensimmäisen, toisen ja kolmannen persoonan. Ne voivat esiintyä sekä refleksiivistä että ei-refleksiivistä omistusta kuvaavana:

- (4) ”*Jupmeleme, Jupmeleme, man åvteste leah*
Jumala.PXSG1 Jumala.PXSG1 minkä vuoksi olla.SG2
mannem laahpeme!”
 SG1.AKK hylätä.PERFPARTIS
 ’*Jumalani, jumalani, miksi olet minut hylännyt?*’ (Mark 15: 34.)

- (5) *Aellieh maaneme / man guhkiem gaatoeh.*
 NEG.IMP.SG2 lapsi.PXSG1 miten kauas kadota.KNG
 'Lapseni, älä katoa kauas.' (Jåma, 2000.)
- (6) *Dejtie jijtse gåajkoe gohtje, jih dah jis Sebedajosem,*
 SG3.AKK REFL luokse kutsua.SG3 ja SG3 taas Sebedeus.AKK
aehtjemse, vñhtsese laehpielægan triengkigujmie ektesne,
 isä.AKK.PXSG3 vene.ILL jättää.MOM.DU3 renki.PL.KOM yhdessä
jih Jeesusem dæriedægan.
 ja Jeesus.AKK seurata.DU3
 '[Hän] kutsuu heidät luokseen, ja he vuorostaan jättävät **isänsä** Sebedeuksen
 veneeseen yhdessä tämän palkkalaisten kanssa ja seuraavat Jeesusta.' (Mark.a
 1:20.)
- (7) -- *Fiere guhte gie gætiem jallh viellide jallh*
 jokainen kuka.heistä joka talo.AKK tai veli.PL.AKK tai
åabpide jallh tjtjemse jallh aehtjemse jallh
 sisko.PL.AKK tai äiti.AKK.PXSG3 tai isä.AKK.PXSG3 tai
jijtse maanide jallh saajoe-laantem mov
 REFL.GEN.PXSG3 lapsi.PL.AKK tai viljelys-maa.AKK SG1.GEN
gielhtie jih Bueriesaernien gielhtie laahpa dihte edtja
 vuoksi ja ilosanoma.GEN vuoksi jättää.SG3 SG3 tulla.SG3
stoere-låhkh bäästide åadtjodh.
 moninkertainen takaisin saada.INF
 'Jokainen, joka minun ja ilosanoman vuoksi jättää talonsa tai veljensä tai siskonsa
 tai **äitinsä** tai **isänsä** tai lapsensa tai viljelysmaansa, saa [kaiken] moninkertaisesti
 takaisin.' (Mark.a 10:29–30.)

Esimerkissä 7 on huomionarvoista, että lueteltavista perheenjäsenistä ainoastaan äiti ja isä ovat possessiivimuotoisia. Tämä selittyy sillä, että eteläsaamen possessiivisuffikseilla ei ole monikko- tai duaalimuotoja. Niitä voi siis käyttää ainoastaan yksikössä. Siinä missä isä ja äiti hahmottuvat tekstissä asioiksi, joita ihmisellä voi olla vain yksi, voi veljiä, siskoja ja lapsia olla useampikin. Huomion herättää sekin, että siskot ja veljet jäävät vaille eksplisiittistä omistussuhdetta, sillä omistajuutta ilmaiseva refleksiivipronomini *jijtse* esiintyy vain sanan *maanide* 'lapset' yhteydessä. Tämä vuorostaan

johtunee siitä, että siskoa ja veljeä tarkoittavat sanat ilmaisevat itsessään sukulaisuussuhteen. Ne siis hahmottuvat kuvailtavan henkilön omiksi sisaruksiksi, ellei toisin mainita. Lasten kohdalla saattaa olla tarpeen täsmentää, että kyse ei ole kenenkään toisen jälkikasvusta.

Suhdemuodot voivat possessiivimuotojen tapaan esiintyä sekä refleksiivisessä että ei-refleksiivisessä merkityksessä. Merkitys ei aina ole eksplisiittisen possessiivinen, mutta muotojen käyttöaloissa on kiistattomia päällekkäisyyksiä.

- (8) *Seasebe lea boengeskuvmiem jìh beelhtem*
 täti.be olla.SG3 boengeskuvmie.AKK ja vyö.AKK
dongkeme aajkohke Ellan skyllemasse.
 tilata.PERFPARTIS serkku Ella.GEN konfirmaatio.ILL
 ’**Täti** (isän sisko) on tilannut *boengeskuvmien* (kaulan ympäri laitettava osa eteläsaamelaisten puvussa) ja vyön Ella-serkun konfirmaatioon.’ (Dunfjeld-Mølnvik 2024.)

- (9) *Goh maanetje tjidtjeben faerhmesne.*
 kuin lapsi.DEM äiti.be käsivarsi.INE
 ’Kuin lapsen **äidin/äitinsä** käsivarsilla.’ (SIKOR 2021.)

- (10) *Jih dellie dihte båeries aahkemes jeahta.*
 ja niin DEF vanha muori.mes sanoa.SG3
 ’Ja niin (se) vanha **muori** sanoo.’ (SIKOR 2021.)

- (11) *Jaahke reavkese jìh viellebem låavta.*
 Jaahke karjua.SG3 ja veli.be.AKK hyökätä.SG3
 ’Jaahke karjuu ja hyökkää **veljensä** kimppuun.’ (SIKOR 2021.)

Kiinnostava on esimerkki, jossa samassa yhteydessä esiintyy sekä possessiivi- että suhdemuoto:

- (12) *Mose maaje jeehti: aahjtjemdih jìh tjædtjemdih*
 Mooses tosiaan sanoa.SG3.PRET isä.PXSG2 ja äiti.PXSG2
galkh earoehtidh jìh: dihte guhte aehtjebem jallh tjidtjebem
 tulla.SG2 kunnioittaa.INF ja: se joka isä.be.AKK tai äiti.be.AKK
laavsa, galka jaemedh.

puhua.pahaa, tulla.SG3 kuolla.INF

'Mooseshan sanoi: 'Kunnioita **isääsi** ja **äitiäsi**' ja 'Se, joka puhuu pahaa **isästään** tai **äidistään**, ansaitsee kuolla.'

 (Mark 7:10.)

Esiintyessään rinnakkain yksikön toisen persoonan possessiivimuotojen kanssa *be*-suffiksilliset suhdemuodot hahmottuvat suoraan yksikön kolmannen persoonan possessiivisuffiksien vastineina. Söderin (2023: 83) mukaan kolmannen persoonan possessiivisuffiksit ovatkin muita harvinaisempia; tämän hän arvelee johtuvan siitä, että suhdemuotoja käytetään pääasiallisesti kolmannen persoonan yhteydessä. Ylikoski (2018: 33) taas on nostanut esille tapauksia, joissa suhdemuoto viittaa selvästi johonkin muuhun kuin kolmanteen persoonaan. Tällaisia esiintymiä ei kuitenkaan ole käyttämässäni aineistossa.

Myös analyttiset omistusrakenteet ja suhdemuodot voivat esiintyä rinnakkain:

(13) *Alma edtja* ***viellebem*** *jaemiedasse* *seedtedh* *jih*
Mies tulla.SG3 veli.*be*.AKK kuolema.ILL lähettää.INF ja
aehtjie ***jijtse*** ***maanam*** – –.
isä itse.GEN.PXSG3 lapsi.AKK

'Mies syöksee **veljensä** kuolemaan ja isä (oman) **lapsensa** – –.' (Mark.a 13:12.)

Suhdemuoto *viellebe* (tässä akkusatiivissa) tuntuu selvästi rinnastuvan ilmaisuun *jijtse maana* '(oma) lapsensa'. Virkkeen voisi helposti kuvitella muotoon *Alma edtja jijtse viellem jaemiedasse seedtedh jih aehtjie jijtse maanam* 'Mies syöksee (oman) veljensä kuolemaan ja isä (oman) lapsensa'. Tämä vuorostaan johtaa miettimään, milloin suhde- ja possessiivimuodot ovat lainkaan tarpeellisia; eikö kaiken niiden kuvaaman voisi ilmaista joko genetiivimuotoisella omistajalla tai possessiivisuffiksillisella refleksiivipronominilla? Mahdollista on toki, että muotoja voidaan tarpeen tullen käyttää analyttisempien rakenteiden rinnalla välttämään toisteisuutta ja monipuolistamaan kieltä. Ja edelleen on mahdollista, että suhdemuoto ja refleksiivinen omistusrakenne eivät tässäkään yhteydessä näennäisestä rinnasteisuudestaan huolimatta vastaa toisiaan täsmällisesti.

Eteläsaamen suhdemuodoissa ja niiden suhteessa määräisyyden ja possessiivisuuden ilmaistamiseen olisi vielä kosolti selvitettävää. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että marginaalisuudestaan huolimatta suhdemuodot ovat kielessä possessiivimuotoja elinvoimaisempia. Vaikka possessiivimuotoja on teoriassa mahdollista muodostaa joistain sanoista, ovat tällaiset muodot ilmeisen harvinaisia. Niiden keskeisimpinä korvaajina näyttäytyvät genetiivimuotoisen omistajan tai persoonassa taivutetun

refleksiivipronominin *jijtje* sisältävät analyttiset rakenteet, mutta vaikuttaa siltä, että myös suhdemuodot voivat joissain tilanteissa palvella samaa tarkoitusta kuin possessiivimuodot. Niitä käytetään toisinaan rinnakkain muiden omistusta ilmaisevien rakenteiden kanssa tavalla, joka yhtäältä saa miettimään muotojen yhtäläisyyksiä, toisaalta pohtimaan mahdollisesti vain ensikielisellem puhujalle avautuvia vivahde-eroja.

Eteläsaamassa on useita mahdollisia tapoja omistuksen ja laajemmin referenttien välisten suhteiden ilmaisemiseen. Varsinaiset possessiivimuodot vaikuttavat olevan käyttöalaltaan muita rajatumpia ja esiintymistiheydeltään matalampia. Näin ollen voitaneen katsoa, että kieleen on kehittynyt kattava keinovalikoima, joka tekee substantiiveihin liittyvistä possessiivisuffikseista tarpeettomia.

Lopuksi

Eteläsaamen possessiivi- ja suhdemuotojen esiintymien tarkastelu antaa syytä arvella, että vaikka muodot eivät täysin vastaa toisiaan, jälkimmäiset näyttäytyvät joissain yhteyksissä ensin mainittujen korvaajina. On täysin mahdollista, että suhdemuodot hahmottuvat kielenkäyttäjälle monipuolisempina ja helpompana tapana perheenjäsenten ja sukulaisten välisten suhteiden ilmaisemiseen kuin harvinaistuneet ja käyttöalaltaan kaventuneet possessiivimuodot. Suhdemuodot voivat liittyä monipuolisesti eri persooniin, minkä lisäksi niillä on ainakin teoriassa mahdollista ilmaista myös omistettavien lukua. Toisaalta aineistossa ei esiinny ensimmäistäkään monikkomuotoista suhdemuotoa eikä sen puoleen tapausta, jossa suhdemuoto hahmottuisi selkeästi ensimmäiseen tai toiseen persoonaan viittaavana. Lisäksi on syytä korostaa, että suhdemuodot eivät kaikesta huolimatta ole eteläsaamenkielissä teksteissä kovin yleisiä, eivätkä vaikuta olevan missään yhteydessä suoranaisesti pakollisia. Tullevien tutkimusten tehtäväksi jää selvittää, missä määrin suhdemuotojen käyttötavat realisoituvat kirjoitetussa ja puhutussa eteläsaamassa.

Käytetyt lyhenteet

1 = 1. persoona

2 = 2. persoona

3 = 3. persoona

AKK = akkusatiivi

DEF = määräinen (definiittinen)

DEM = deminutiivi

DU = kaksikko (duaali)

GEN = genetiivi

ILL = illatiivi
IMP = imperatiivi
INE = inessiivi
INF = infinitiivi
KNG = konnegatiivi
KOM = komitatiivi
MOM = momentaaninen
NEG = kielto (negaatio)
PARTIS = partisiippi
PERF = perfekti
PL = monikko (pluraali)
PRET = mennyt aika (preteriti)
PX = possessiivisuffiksi
REFL = refleksiivi
SG = yksikkö (singulaari)

Glossauksissa nominatiivia, nominien yksikkömuotoja, preesenssiä ja indikatiivia ei ole erikseen ilmoitettu.

Lähteet

- ANTONSEN, LENE – TROSTERUD, TROND – KAPPFJELL, MAJA – JÄMA, SISSEL – BERGSTRÖM, TOINI – FJELLHEIM, MARIT 2009–2022: Nedtedigibaakoeh. Åarjelsaemien-daaroen-åarjelsaemien baakoegærja. Tromssan yliopisto. <http://baakoeh.oahpa.no> (6.3.2026).
- BERGSLAND, KNUT 1946: *Røros-Lappisk grammatikk, et forsøk på strukturell språkbeskrivelse*. Oslo: Aschehoug.
- 1982: *Sydsamisk grammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- 1994: *Sydsamisk grammatikk*. Kårášjohka: Davvi Girji.
- DUNFJELD-MØLNVIK, HILMA 2024: Maadteraahkan sealojne gietine gaaroeminie. NRK. <https://www.nrk.no/sapmi/maadteraahkan-sealojne-gietine-gaaroeminie--1.17080210> (8.12.2025)
- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, muuttamaton painos. Helsinki: Otava.

- IIVANAINEN, TAPANI 2025: *Eteläsaamen possessiivi- ja suhdemuotojen lauseopillinen käyttö*.
Suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2025060963494>.
- JANDA, LAURA A. – ANTONSEN, LENE 2016: The ongoing eclipse of possessive suffixes in North Saami: A case study in reduction of morphological complexity. – *Diachronica. International Journal for Historical Linguistics* 33.3, s. 330–366.
- JANDA, GWEN EVA – LAAKSO, JOHANNA – METSLANG, HELLE 2022: Person marking. – Marianne Bakró- Nagy, Johanna Laakso & Elena Skribnik (toim.), *The Oxford guide to the Uralic languages* s. 894–903. Oxford: Oxford university press.
- JÄMA, MARTHA 2000: Aellieh maaneme. <https://ndla.no/r/saemiengiele-voestesgieline-saemien-1-bo-jaa1jaa2/aellieh-maaneme/3b1c586366> (8.12.2025)
- KANGASMAA-MINN, EEVA 1986: Possessiivisuffiksin apologia. – *Sananjalka* 28, s. 7–16.
- KOK, MARIA 2024: On Finnic possessive suffixes and possessive reflexives with a special focus on Veps and Lud languages. – *Faits de Langues*. 54.1. s. 41–77.
- LAAKSO, JOHANNA 2022: Finnic: General introduction. – Marianne Bakró- Nagy, Johanna Laakso & Elena Skribnik (toim.), *The Oxford guide to the Uralic languages*, s. 240–253. Oxford: Oxford university press.
- LAGERCANTZ, ELIEL 1923: *Sprachlehre des Südlappischen nach der Mundart von Wefsen*.
Kristiania: Kristiania Etnografiske Museum.
- MAGGA, OLE HENRIK – MAGGA, LAJLA MATTSSON 2012: *Sørsamisk grammatikk*. Kàrášjohka: Davvi girji.
- Mark. = Markosen vaentjele, vuoden 2018 käännös. Oslo: Det norske bibelseskap.
<https://bibel.no/nettbibelen/les/sma-2018> (4.12.2025).
- NORBLAD, OTSO 2022: Suomen kielen omistusmuotojärjestelmä ja omistuksen lajit arkikeskusteluissa. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
<https://urn.fi/URN:NBN:fife2022053039793>. (8.12.2025).
- PAUNONEN, HEIKKI 1995: Puhesuomen muuttuva omistusmuotojärjestelmä – *Virittäjä* 4/1995, s. 501–531.
- SIKOR 2021: Norjan arktisen yliopiston (Tromssan yliopisto) ja Norjan Saamelaiskäräjien tekstikokoelma, Versio 01.12.2021. <http://gtweb.uit.no/korp/> (8.12.2025).
- SÖDER, TORBJÖRN 2023: South Saami. – Daniel Mario Abondolo & Riitta-Liisa Välijärvi (toim.) *The Uralic languages* s. 235–301. Toinen painos. Abingdon–Oxon: Routledge. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.4324/9781315625096>.

YLIKOSKI, JUSSI 2018: The so-called relation forms of nouns in South Saami: A byproduct or remnant of Uralic *-mpV? – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 2018 (64), s. 6–71.

<https://doi.org/10.33339/fuf.67659>.

— 2020: Remarks on the Saami demonstrative pronouns. – *Ёмас сымың нэ́кве вóртур э́тност самың натум. Scripta miscellanea in honorem Ulla-Maija Forsberg* s. 398–417.

<https://doi.org/10.33341/sus.11.27>.

— 2022: South Saami – Marianne Bakró- Nagy, Johanna Laakso & Elena Skribnik (toim.), *The Oxford guide to the Uralic languages* s. 113–129. Oxford: Oxford university press.

